

207
306

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános és elméleti kérdések

98/207

ŠVECOVA-VOBKA, G.N.: Dokument i informaciâ v svete teorii komunikacii = Bibliografiâ. 1997. 4.no. 39-48.p. Bibliogr. 8 tétel.

A dokumentum és az információ a kommunikációelmélet fényében

Dokumentum; Információ; Kommunikáció

A *Bibliografia* c. szakfolyóirat hasábjain 1996 óta vita folyik a dokumentum és az információ fogalmának meghatározásáról. A szóban forgó szakfolyóirat azért adott e vitának helyet, mivel a bibliográfia-elmélet számára a két említett fogalom helytálló meghatározása kulcsfontosságú.

Az igen „érzékeny” diszinkciókkal jellemezhető vitában szerzőnk az alábbiakban fogalmazza meg álláspontjait:

Mindenekelőtt leszögezi, hogy attól függően, ki vagy mi a közlő (kommunikátor), különböztetünk meg társadalmi és nem társadalmi kommunikációt. A vita szempontjából csak a társadalmi kommunikáció tekinthető tárgyba vágónak. Az pedig nem más, mint az

emberi társadalomban, az emberek között végbemenő információcsere, függetlenül attól, hogy mi a tárgy (a természet, a társadalom, a gondolkodás-e stb.) és mi a módja.

A társadalmi kommunikáció egyfelől lehet információs (közlések, azaz információk átadása, mozgása a társadalomban) és nem információs (különféle anyagi tárgyak, energiák, anyagfeleségek közlése, mozgása).

Ami az információt illeti, magának a kifejezésnek nincs konkrét tartalmi töltete. Olyan együttese a jeleknek, amelyekkel ismereteket, emóciókat és akarat elhatározásokat közlünk.

Rátérve a dokumentumra, szerzőnk leszögezi: a dokumentum konzervált információ, amelyet mindaddig őriz, amíg valaki befogadónak szüksége van rá, illetve azon túl is. A konzerválás információörögzítéssel valósul meg, amely lehet írás- és nyomtatásbeli, illetve fényképezési, hangrögzítési, videofelvételi stb. egészen a holográfiai rögzítésig. Egyesek a dokumentum helyett szöveget mondanak és írnak, ami nem helyes, ui. szöveg nélkül is létezik dokumentum, viszont nincs szöveg dokumentum nélkül.

A tanulmány megállapításai szerzőnk szerint azért fontosak, mivel a dokumentum és az információ bemutatása a kommunikációelmélet fényében lehetővé teszi e két fogalom lényegének megragadását, illetve olyan módszertani eszközhöz való hozzájutást, amelynek segítségével velük kapcsolatban további elemzések végezhetők.

(Futala Tibor)

98/208

BUDD, John M. – RABER, Douglas: The cultural state of the „fin de millénaire” library = *Libr. Quart.* 68.vol. 1998. 1.no. 55-79.p. Bibliogr. 39 tétel.

Az ezredvég könyvtárának kulturális állapota

Könyvtártudomány; Művelődéspolitikai; Társadalmi követelmények

A társadalom és a könyvtár között állandóan újfajta kölcsönhatások alakulnak ki, a régebbiek pedig átalakulnak. A korszaknak megfelelő kultúra- és társadalomértelmezés valamiképpen tükröződik a szakirodalmi nyelvhasználatban. Századunkban két nagyobb világerőtelmező áramlat váltotta egymást, illetve él tovább együtt. A tanulmány szerzői néhány kiemelkedő kultúrfilozófus, F. Jameson, M. Foucault, I. Hassan, J.-F. Lyotard és J. Baudrillard korszakleírásai alapján próbálnak rámutatni modern és posztmodern vonásokra és ezek konfliktusára az utóbbi harminc év angolszász könyvtári szakirodalmának szemléletében és szóhasználatában.

A modernizmus bízott a világegyetem ésszerűen megismerhető rendjében, és minden ismeret rendszerezhetőségében. Ezt a meggyőződést tükrözi többek között a Dewey-féle osztályozási rendszer is. A posztmodern korban megrendült a töretlen fejlődésbe és a tudomány mindenhatóságába vetett hit, sőt az átfogó világmagyarázatok, az ún. „nagy elbeszélések” érvényessége is túlhaladottnak látszik. A történelemnek nincs már önmagán túlmutató (transzcendens) értelme, célja, immanens erők, képzetek anarchikus, szinte csak egymásra utaló tűnékeny játéka.

A gazdasági élet jelen szakaszában az árutermelésről a fogyasztásra helyeződött át a hangsúly. A könyv és a számítógép is elsősorban fogyasztási cikk. Mindig újabb fogyasztási típusokat eszelnek ki, az eszközöknek egyre rövidebb elavulási időt szánnak, mind gyakrabban változtatják a használt módszereket és a divatokat. A tömegkommunikáció és benne a reklám soha nem látott mértékben hatja át a társadalmat.

A tudás szolgáltatója és használója közötti kapcsolat egyre inkább az eladó és vásárló közti viszony alakját ölti. A tudás már nem önmagában vett érték, nem is az emberi élet értelmének és minőségé-

nek hordozója, hanem csak mint kereskedelmi értékkel bíró, felhasználható fogyasztási cikk jön számításba. A tanulás célja mostanra az lett, hogy az egyén olyan előnyökhöz jusson, amelyek versenyképessé teszik őt a piacon.

A modern és a posztmodern közti különbség legjobban a nyelvszemléletben érhető tetten. A modernizmus még törekedett egységes nyelv kialakítására, a posztmodern korban a nyelv széttöredezett – hely, idő, osztály, nem, faj, generáció, táj stb. szerinti változataira (heteroglosszia). A nyelv kezdi egyre inkább elveszíteni a rajta kívüli világot ábrázoló, jelölő funkcióját. Nem az igazmondás, hanem az hitetés, rábeszélés, tettetés és egy végtelenített kommunikációs folyamat eszköze.

A technológia átalakító ereje meghatározta a modernizmust. A posztmodern korban folytatódik ez, sőt lehet mondani, hogy meghatványozódik. A modernitás technológiai utópizmusa az egyes szakmák irodalmában továbbra is jelen van.

A szakmai beszédmódok ideologikusan strukturáltak, formai ismérvek alapján előnyben részesítenek bizonyos fajta kommunikációt. A minőség biztosítása céljával kizárnak egyes nézeteket, látásmódokat, álláspontokat. A privilegizált kommunikációs formák olyan tudásra irányuló akaraton alapsznak, amely intézményi háttér támogatását élvez. Az intézményes háttérrel rendelkező, tudásra irányuló akarati nyomást gyakorol a diskurzus más formáira is. A könyvtári és informatikai szakirodalomban szereplő beszédaktusokat is intézményes előjogokkal rendelkező beszélők írják le és vizik véghez. A beszédmód és a szakma gyakorlása ily módon összefonódik.

Először néhány általános kézikönyv és szakcikk vizsgálatát végzi el a tanulmány. A hetvenes-nyolcvanas évek kézikönyvei általában osztják a tudomány racionális fejlődésének modernista meggyőződését, objektivitásra törekcszenek (miközben nem mondják meg pontosan, hogy mit is értenek rajta), keresik az egyetlen tudománynak feltéte-

lezett módszert. Kulcsszavaik egyértelmű meghatározásával azonban adósak maradnak, melyek pedig a célul kitűzött átfogó elmélet alapelemeit képeznek. (Ez a meghatározatlanság, amennyiben valamelyest szándékos, posztmodern vonás.) Ugyanakkor a professzionalizálódás mint társadalmi folyamat is tárgyalásra kerül e művekben. A foglalkozási csoport próbálja javítani társadalmi helyzetét, növelni jövedelmét, befolyását. A tudás és a tőke zavaros posztmodern viszonya megkerülhetetlenné válik. Egyfelől tehát a tudáshoz vezető egyetlen út mellett érvelnek, másfelől viszont kevésbé feltűnően, fogyasztási cikként is leírják a tudást. Akik elvetik a formaközpontúság elvét és megkérdőjelezik az általánosan érvényes magyarázó rendszer (mesterkód) lehetőségét, sokszor még ők is elfogadják azt a modernista transzcendenciát, hogy egyéni tapasztalatokon túlhaladó új tudás keletkezik a könyvtárban.

A feminista könyvtári szakirodalom saját perspektívájából posztmodern módon tagadja a hagyományt (a történelmet), elveti a hierarchiát, hangsúlyozza a nők és férfiak különbözőségét és egymásrautaltságát a munkában, előnyben részesíti a szubjektív ismeretet és az egyéni nyelvhasználatot, de modern vonásként nem adja fel ismeretelmélet megalkotásának igényét.

A gyakorlati témák könyvtártudományi tárgyalásai gyakran összpontosítanak a szolgáltatások minőségének mérésére. A könyvtárat mint gépezetet szemlélik, mely akkor működik hatékonyan, ha minél kisebb ráfordítással (bemenettel) minél nagyobb eredmény (kimenet) érhető el. Azonban mindezen tényezők pontos meghatározása homályban marad, még a „használat” terminusra sem adnak kielégítő definíciót. Így csak posztmodern nyelvszimulációval van dolgunk, ahol a tudományosnak vélt kifejezések pusztá retorikát képeznek.

A könyvtári szolgáltatások értékelésénél megjelenik a csereérték fogalma. A használó mindinkább

fogyasztóvá minősül át. A könyvtár működését a piaci igények határozzák meg. A piacképtelen, nem jövedelmező szolgáltatások leépíthetőek. A köz-könyvtárat egy magát populistának valló amerikai cikkíró távoli analógiával a MacDonal'd's étteremhez hasonlítja.

A könyvtári tudományos beszédmódban egyre nagyobb teret hódít a „customer service” (vevőszolgálat) kifejezés. Márpedig a „customer” fizet a szolgáltatásért. Ezzel el is veszítjük az ingyenes könyvtárhasználat mitológiáját és kialakulásának történelmi hagyományát. Az érvelések szerint a könyvtárnak, ha talpon akar maradni, át kell vennie versenytársainak módszereit és nyelvezetét. Kevesen vannak, akik összeegyeztethetetlenek

tartják a kereskedelem nyelvét a könyvtár alaptermészetével.

Másik fő szakirodalmi beszédtéma az információtechnológia növekvő szerepe az információ tárolásában és visszakeresésében. Az elektronikus könyv előnyeinek ecsetelésénél röpködnek olyan kifejezések (pl. informativitás, flexibilitás stb.), melyek szigorú definíciók híján üres frázisok maradnak. Sokan új metanarratívát látnak az információtechnológiában. Nagyon kevesen kérdőjelezik meg az információtechnológia mindent átható jelentőségét.

(Nagypál László)

Lásd még 297

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Általános kérdések

98/209

ERSOVA, T.V. – HOHLOV, U.E.: Informacionoe obšestvo i buduše biblioteki = Naučn.Teh.Bibl. 1998. 1.no. 38-40.p.

Az információs társadalom és a könyvtár jövője

Információs társadalom; Jövő könyvtára

Az ún. információs társadalom bekövetkeztenek időszakát éljük. A technológiai fejlődésnek köszönhetően megvalósulóban van az IFLA korábban indított egyetemes hozzáférési programja.

Az információs társadalom globális jelenség. Emiatt féltik tőle sokan a nemzeti kultúrát és a nemzeti nyelveket. A globalitás egyfelől valóban

egymásba olvasztja az ismereteket és a kultúrákat, másfelől azonban több szabadságot, jogot és lehetőséget kínál minden embernek.

Ma már nincs műszaki–technológiai akadálya annak, hogy a globális információs infrastruktúra létrejöjjön. A lényegi előfeltételei: a nemzeti információs infrastruktúrák kialakulása közös elvek és szabályok betartásával.

Az információellátásnak a csak papír alapú dokumentumokra alapozott koncepciója elavult. Helyébe az információs szupersztráda lépett, amely mindenki számára bármikor és bárhol biztosítani tudja az informáltságot. Ennek jelentősége nem marad el a könyvnyomtatás feltalálásától.

Az információs szupersztráda meglepte nem fenyegeti a könyvtárakat, e hagyományos információs központoknak a létét. E funkciójuk megőrzéséhez viszont a legkorszerűbb technikák és technológiák bevezetésére van szükségük. Ez – sajnos – még a